

Een ondode op zoek naar zijn eigen vlees en bloed

door Fabian Termorshuizen

Der Fliegende Holländer

Festspielhaus Bayreuth, 31 juli 2012

Dirigent: Christian Thielemann, Senta: Adrienne Pieczonka, Der Holländer: Samuel Youn, Erik: Michael König, Mary: Christa Mayer, Der Steuermann: Benjamin Bruns, Daland: Franz-Josef Selig
Regie van Jan Philipp Gloger

Een spookverhaal 'aus der Ferne längst vergang'ner Zeiten', maar in een uiterst modern jasje gegoten. In deze regie is de Holländer geen geest die uit de mist en de chaos van 'Gewitter und Sturm' tevoorschijn komt, maar een rusteloos gekwelde rijke zakenman, die geld om zich heen strooit maar nergens voldoening in vindt. In de grote monoloog verschijnen in het halfschemer drie vrouwengestalten: een serveerster, een 'health professional', en een prostituee. Deze gestalten tonen het vrouwelijke gezien vanuit het functionele nuttigheidsdenken, maar zonder ware trouw, zonder liefde, zonder de schenkende levenskracht. Die laatste kwaliteiten is hij kwijt. Verlangend naar de dood snijdt hij zichzelf, als een psychiatrische patiënt, maar er verschijnt geen bloed...

Modern is deze regie zeker: de eerste scènes spelen zich af tegen de achtergrond van een kolossaal uitvergrote microchip. De digitale lijnen en cijfer displays lichten op in overeenstemming met de stormachtige eb- en vloed beweging van de muziek, een imposant stuk synesthesie. In den beginne was de Chaos... In een natuurlijk systeem als 'Gewitter und Sturm', maar ook in de door de mens zelf in het leven geroepen Molochs van computertechnologie en digitale snelwegen, waar het zoveelste cijfertje achter de komma bepalend is voor de uitkomst en waardoor alles en iedereen verbonden raken, van banken die onverwacht als dominostenen om kunnen vallen, van financiële markten die onvoorspelbaar op tilt raken, van instanties en politieke verhoudingen die op scherp staan. In de Chaos (let op: met een grote 'C') is alles met mathematische precisie vastgelegd, elk zuchtje wind doorloopt zijn eigen koers, maar toch even diabolisch onvoorspelbaar. We horen Daland dan ook de spijker op de kop slaand zeggen: 'da bläst es aus dem Teufelsloch heraus... Wer baut auf Wind, baut auf Satans Erbarmen!'

Het schip van Daland is gereduceerd tot een minuscuul sloepje, waar de topmanager met zijn junior chef 'Der Steuermann' in zelfgenoegzaamheid rondwentelt. Hij is net als de Holländer gevangen in een rusteloze en op functionele nuttigheid gerichte wereld gevangen. Want, eenmaal oog in oog met de Holländer en zijn blik waar afgrondelijk leed uit spreekt, denkt Daland maar aan één ding: zaken doen!

Hoe anders is Senta...

We zien haar in een fabriekshal tussen meisjes in blauwe werkkleding die ventilatoren inpakken. Net als spinnewielen, molens, planeten of wervelingen in het energielichaam ('chakras') draaien die ook. Echter, niet vrolijk en natuurlijk maar mechanisch-kunstmatig, op elektriciteit. 'Zaken doen is lucht verkopen', in dit geval zelfs letterlijk.

Maar Senta is anders. Zij draagt onder haar blauwe werkkleding een knal rode jurk. In plaats van zich te wijden aan de massaproductie van de ventilatoren is ze 'kindisch jauchzend' creatief met karton aan het knutselen. Een stel engelen-vleugels, een toorts, een schip (natuurlijk dat van de Holländer), een beeld, en dit alles met knal rode verf overgoten. Als het 'domme gezang' van de ventilator meisjes eindelijk ten einde is, horen we in de beroemde ballade waar ze zo door geobsedeerd is: het tragische lot van de Holländer met zijn 'tollem Mut' en de belofte

dat 'ein treues Weib' hem zal kunnen verlossen. Op het moment dat ze de ballade aanvangt, schieten een aantal met rode verf overgoten ballonnen de lucht in. Een grappig detail is Frau Mary: tijdens Senta's gezang maakt ze geleidelijk haar haren los uit het truttige knotje en doet ze haar bril af. De strenge schooljuf ontdooit en wordt menselijk.

Het verhaal gaat verder. Na de jammerklachten van Erik, die in deze productie een klusjesman en huismeester is, ontmoeten Senta en de Holländer elkaar. Als de topmanager met zijn vettige lach en op het laatste moment nog even een opgestoken duim eindelijk weg is, bloeit de liefde tussen de twee op. De Holländer vindt zijn ware levenskracht terug: de bloedeloze wond begint nu zelfs te bloeden. Senta is zijn ware engel, niet afkomstig uit hogere geestelijke sferen maar met aardse vleugels, een

mens van vlees en bloed. Aan het eind van de prachtige dialoog verschijnen een aantal pentagrammen uit de lucht, uiteraard ook met rode verf overgoten en met de punt naar boven.

In de grote koorscène komen de matrozen van Daland's schip en de geesten van het schip van de Holländer in een soort spiegelbeeld tegenover elkaar te staan terwijl een reclamebord voor de ventilator boven hun hoofden in vlammen opgaat, wat een optisch prachtig en spookachtig effect geeft. De matrozen en de geesten volgen de bewegingen van elkaar. Zien de matrozen als waarschuwing hun eigen schaduw in de verdorven en dolende zielen uit het schip van de Holländer? Ook de Holländer zien we verschijnen, vervuld van zijn liefde voor Senta. Hij is een stap verder richting de verlossing want we zien hem zijn bankbiljetten verbranden: de slotscène van de Götterdämmerung maar dan in enigszins ludieke miniatuur vorm.

Maar het einde is er nog niet. Erik zaait de zaden van de twijfel in zijn gemoed, door Senta te verwijten dat zij hem - Erik- ooit eeuwige trouw beloofd heeft. De Holländer vlucht weer weg, uit angst dat Senta haar belofte niet na kan komen en dan voor eeuwig verdoemd is. Talloze slachtoffers moesten reeds boeten –'du aber sollst gerettet sein!'. Zijn liefde tot Senta is blijkbaar de ware, en uit liefde tot haar doet hij afstand van zijn eigen verlossing. Ware trouw moet tenslotte van beide kanten komen. Ook het geluk en het heil van een ander tellen blijkbaar nu voor hem. De Holländer heeft zijn gevoel en ware menselijkheid teruggevonden en is nu rijp voor de verlossing, van hemzelf en Senta. Aan het eind zien we Senta een soort harakiri plegen. De Holländer gaat vervolgens bloeden, een vingerwijzing naar Parsifal die de wond van Amfortas zelf aan de lijve ervaart? Iemand die verlost is, is in staat het leed van een ander in zich op te nemen en wordt zelf een verlosser. We zien vervolgens de Holländer en Senta omstrengeld in elkaars armen, Senta met haar bloed overgoten aardse vleugels. In de schoonheid van dit beeld is het functionele nuttigheidsdenken overwonnen. Eeuwige trouw van hemzelf en van Senta heeft verlossing gebracht. En het doek valt...

En het doek gaat weer op... en we zijn weer in de fabriekshal met de spinnewiel meisjes. In plaats van ventilatoren worden nu miniatuur beeldjes van de de Holländer en Senta geproduceerd en ingepakt. Der Steuermann had met zijn mobieltje snel een foto gemaakt van de boven beschreven slotscène en is dat nu met commercieel vernuft in klinkende munt aan het omzetten. Voor de verlossing van de wereld moeten we blijkbaar wachten tot de slotscène van de nieuwe Ringproductie in Bayreuth in 2013.

Als het over Wagner en Bayreuth gaat, waait er altijd wel weer ergens een hoop stof op. Ook rond deze productie. De tenor Yevgeny Nikitin heeft zich teruggetrokken dan wel onder druk zich terug moeten trekken wegens een jeugdfoto die onlangs opdook in de media waarop hij te zien was met een tatoeage van een swastika. Hij werd opgevolgd door Samuel Youn die de rol van Holländer op waardige wijze wist te vertolken samen met de zeer krachtige muzikale persoonlijkheid van Adrienne Pieczonka – bijna te overtuigend en te stijlvol gezien de vermoedelijke leeftijd van Senta in het verhaal. De gehele cast en natuurlijk Christian Thielemann kregen een daverend applaus, voorafgegaan door de nodige afkeuring van de regie. Waarom begrijp ik niet, want er zaten veel originele en zelfs humoristische elementen in de regie, en de tijd van berenvellen en mythisch Germanendom is nu eenmaal inmiddels ook in Bayreuth weggeschemerd.

Der Fliegende Holländer komt op zich goed tot zijn recht in het Festspielhaus. Andersom, wil je de Tempel op de Groende Heuvel zelf als muziek horen klinken dan is het duidelijk dat dit vroege werk van Wagner niet voor de fabelachtige akoestiek van het Festspielhaus is geschreven. Daarvoor bleek de *Tristan und Isolde* de dag daarna beter geschikt.